

‘Ga je mee naar Mongolië?’

Paul vraagt het lachend, alsof hij zelf ook wel inziet hoe absurd die vraag is. We kennen elkaar net vier maanden. Hij laat zijn ogen opnieuw over het briefpapier glijden en kan nog altijd niet geloven dat hij als beste kandidaat uit de selectieprocedure is gekomen. De komende twee jaar zal hij vanuit Ulaanbaatar, de hoofdstad van Mongolië, milieuprojecten gaan begeleiden.

Ik sla de atlas open. Mongolië lijkt op een koffievlek waar acht letters overheen zweven. In het noorden grenzend aan de Russische taiga's en in het zuiden aan het Chinese deel van de Gobiwoestijn. Het ziet ernaar uit dat ik mezelf naar een tweede Siberië ga verbannen. Mongolië, Mon-goooo-lie-je, ik proef het exotische woord op mijn tong, telkens weer, alsof door het uitspreken ervan de afstand kleiner zou worden.

Aziatische natuurreligies en aanverwante rituelen zijn een belangrijke inspiratiebron voor mijn kunstwerken, maar ik ben nog nooit in Azië geweest.

Tot nog toe moest ik me tevredenstellen met boeken en catalogi: een van mijn favoriete boeken is de antropologische klassieker *The Golden Bow* van Frazer, waarin animistische rituelen worden beschreven. Zo schrijft Frazer bijvoorbeeld

over een Vietnamese keizer die thee dronk van gekookte dauwdruppels. Iedere ochtend dwaalden zijn dienaren door het bos om de dauwdruppels één voor één in een karaf te verzamelen. Elders las ik dat het in Japan nog altijd traditie is om aan het begin van de zomer nieuwe vuurvliegjes te verwelkomen.

In dergelijke culturen, waar natuurverering nog altijd onderdeel uitmaakt van het alledaagse leven, krijgen fenomenen zoals mist en regen goddelijke krachten toegeschreven en bomen en stenen een ziel.

Alles wat ik op dat moment over Mongolië weet, is dat een groot deel van de inwoners nog altijd in vilten tenten woont en met hun vee over de kale steppen zwerft, overgeleverd aan de elementen. Dit is mijn kans om die wereld met eigen ogen te bekijken.

Het vertrek verloopt allesbehalve soepel. Tot vier keer toe moeten we op de ochtend van vertrek de vlucht afzeggen omdat Pauls werkgever, de Verenigde Naties, de visa nog niet rond heeft. Zelfs als we voor de vijfde keer op het punt staan af te reizen, is niets zeker. Vier uur voor ons vliegtuig zal vertrekken is er nog altijd geen koerier met paspoorten te bekennen. De secretaresse in New York beweert dat het pakketje een dag eerder is verstuurd. Op hoop van zegen nemen we een taxi naar het FedEx-kantoor in Hoofddorp.

De goedlachse chauffeur is wel in voor een praatje. We vertellen hem over ons ongewisse vertrek. De man parkeert zijn auto op het talud en tovert drie glazen en een flesje champagne uit de kofferbak. De toast heeft effect: de gestempelde paspoorten zijn een uur geleden binnengekomen.

We rijden linea recta door naar Schiphol. Het lukt de haastig gealarmeerde ouders en vrienden nog net op tijd te ko-

men om ons uit te zwaaien. Drie uur later laten we Nederland dan eindelijk achter ons.

In het vliegtuig worden *fortune cookies* uitgedeeld. Op het briefje dat uit mijn koekje te voorschijn komt, staat dat ik binnenkort oog in oog zal staan met een oude bekende; bovendien zullen al mijn dromen uitkomen. Die oude bekende zal dan de Mongoolse vriend van Paul moeten zijn. Die had in een e-mail laten weten dat hij ons in Ulaanbaatar zal opwachten. Ik zie mensen om me heen gelukkig glimlachen bij het lezen van hun voorspellingen. Zouden er in *fortune cookies* eigenlijk wel eens slechtnieuwsberichten zitten?

Na een korte nacht vliegen we over een uitgestrekte landmassa. De opkomende zon kleurt de horizon spectaculair in. Het televisiescherm waarop de vlucht in kaart wordt gebracht, geeft aan dat we op dit moment boven Mongolië vliegen. In de diepte zie ik niets dan bruine en grijze tinten, net als eerder in de atlas. Boven het noorden van China krijgt het landschap kleur en begint te golven. De kartelige berg-ruggen lijken door een kleuterhand te zijn uitgeknipt. Een restant van de Grote Muur kronkelt door het groene landschap. Peking kan niet meer ver weg zijn.

Na de landing worden hoge verrijdbare trappen tegen de flanken van het vliegtuig geplaatst. De deuren gaan open en de oosterse hitte blaast naar binnen. Een bus brengt ons naar de grote hallen verderop. We rijden onder sierlijk gedecoreerde staartvleugels door en passeren knalrode vliegtuigen waarop met vuurspuwende letters DRAGON AIR geschreven staat. In de aankomsthal van Beijing International Airport wordt de menigte door minstens honderd politiemannen in de gaten gehouden. Ze dragen een glimmend arsenaal op de heupen en staan roerloos op een rood-wit geblokt podium. Het enige wat beweegt zijn hun wakende ogen die onder pot-

sierlijk grote petten heen en weer schieten. Met de armen strak naast het lichaam lijkt het alsof ze aan het podium zijn verkleefd en als schaakstukken opgepakt en verplaatst kunnen worden. We sluiten aan bij een lange rij passagiers die op een taxi wachten. Een lichte bries waait de geur van nat stucwerk in mijn neus. Ik zie exotische vruchten rijp en puntgaaf op het wegdek vallen, nog geen tien seconden later worden ze verpulverd door het aankomende en vertrekkende verkeer.

De dertig kilometer tussen stad en vliegveld legt Ling in een kwartiertje af. Hij kauwt verveeld op een tandenstoker en scheurt met 160 kilometer per uur vervaarlijk dicht langs de vangrail. Zijn pasfoto met daaronder nummer en naam zijn op de rug van zijn stoel geplakt zodat de klant kan zien dat het om een door de overheid goedgekeurde taxi gaat. De rit voert door een groot aantal buitenwijken. Het is nog net geen voorjaar. Aan de andere kant van de getinte autoramen ziet de wereld er bleek en schraal uit. Op kleine groenstrookjes die de restruimtes tussen de snelwegen opvullen, zitten oude mannen onder kale winterbomen bijeen. Ze zitten zo dicht langs de weg dat de windverplaatsing van het voorbijjakkende verkeer hun broekspijpen laat klapperen. De boomstammen zijn vanaf de grond tot halverwege wit geschilderd. Hier en daar is een houten kooitje aan de takken gehangen. Net als de oude mannen wisselen ook hun vogeltjes het laatste nieuws uit.

Naarmate we het centrum naderen neemt het fietsverkeer toe. Veel fietsers dragen een wit doekje voor de mond, dat met twee koordjes op het achterhoofd op zijn plaats wordt gehouden. Zodra het stoplicht op groen springt gaan de fietsers op de trappers van hun afgeladen bakfietsen staan om het logge geheel weer in beweging te zetten. De cargo va-

rieert van metershoge aardewerken vazen tot rieten manden gevuld met luid protesterend pluimvee. We passeren een groep mannen die allemaal een grote vlieger op de rug dragen. De schrale winterzon licht de papieren vleugels op en verandert hen in fietsende insecten.

Ling zet ons af voor een spiegeland gebouw. Het personeel komt al met goudkleurige bagagerekken aangerend. Paul heeft meteen een werkafspraak. 'Ik zie je om vijf uur onder de wrat van Mao Zedong,' lacht hij. Ik frons mijn wenkbrauwen. 'De wrat van Mao Zedong?' Hij verzekert me dat ik onze ontmoetingsplaats zonder moeite zal vinden en rent de deur uit.

Ik fris me een beetje op in de grijze hotelkamer. Op de vloerbedekking is een landkaart van vlekken getekend. Ik schuif de dikke vitrage opzij, het blauwe raam biedt uitzicht op een fletse metropool. Tot aan de horizon staan flatgebouwen met daartussen piepkleine woonhuisjes. Voetgangers en fietsers krioelen door de nauwe straatjes, over de brede boulevards rijden luxe auto's vierdubbeldik.

De stad lonkt. Als ik even later op het grote Tiananmenplein uit een taxi stap, rijst de volksvader metershoog voor me op. De wrat ligt als een moddervlek op Mao's smetteloos witte gelaat. Het portret van de grote roerganger wordt ieder jaar opnieuw geschilderd. Zodra de nieuwste versie klaar is begint men aan de volgende. Het is een favoriete ontmoetingsplek voor verliefde stelletjes, alsof er constant mensen onder het portret waken die elkaar geruisloos afwisselen. Terwijl ik me bij hen voeg, zie ik dat vrijwel alle vrouwen hun gezicht wit hebben gepoederd. In gedempt avondlicht zal het er vast fraai uitzien, bij daglicht lijken het slechte Pierrotimitaties.

Het Plein van de Hemelse Vrede zal zijn naam nooit meer kunnen rechtvaardigen. Op 4 juni 1989 gaf de toenmalige Chinese leider Deng Xiaoping het leger bevel om de studentenopstand neer te slaan. Ik was een jaar of achttien en zelf een kersverse student. De gruwelijke taferelen op de televisie leken zich op een andere planeet af te spelen. Ik kan maar moeilijk geloven dat ik nu met mijn eigen voeten op hetzelfde grijze asfalt sta. Het bevrijdingsleger schoot met scherp op de duizenden studenten die zich massaal op het plein hadden verzameld om op vreedzame wijze om een transparanter bestuur en democratie te vragen. De herinnering aan de onverschrokken man die met gevulde boodschappentassen een tank probeerde tegen te houden, is van het plein geveegd. Het bloed van de honderden omgekomen studenten is van de tegels geboend. Vijftien jaar later zitten er nog altijd demonstranten van toen in gevangenis en heropvoedingskampen. Niets hier op het plein herinnert nog aan hen, behalve de bonte vliegers tegen de grijze hemel die zich met felle rukken van het vliegertouw proberen los te maken.

De volgende dag vertrekt de vlucht naar Ulaanbaatar. In de rij voor ons staan alleen maar Mongoolse zakenmannen. Ze dragen nette pakken, mobiele telefoons en dure zonnebrillen. Naast hen staat een net zo lange rij grote kartonnen dozen. In de wachtruimte wordt een taal gesproken die alleen maar uit medeklinkers lijkt te bestaan. Het is een soort grommen waarbij men hoorbaar lucht naar binnen zuigt en de woorden van de gesprekspartner voortdurend met een langgerekt tzaaah bevestigt. Volgens mijn reisgids kent de Mongoolse taal talloze woordvarianten voor grassen, planten en dieren. Net zoals eskimo's oneindig veel woorden voor sneeuw ge-

bruiken, onderscheiden Mongoliërs hun vee op kleur, leeftijd en melkproductie.

Het vliegtuig van de Mongoolse luchtvaartmaatschappij ziet er doodnormaal uit, vergeleken bij de vuurspuwende DRAGON AIR zelfs braaf en saai. Toen ik in een reisbureau in Amsterdam het ticket wilde kopen, keek de geblondeerde medewerkster me vol ongeloof aan. Met hoog opgetrokken wenkbrauwen vroeg ze me de reisbestemming te spellen. Vervolgens verschool ze zich minstens een kwartier achter haar beeldscherm. Toen ze de opties binnen had keek ze me medelijdend aan en adviseerde me de trein te nemen.

Eenmaal aan boord lijkt die bezorgdheid misplaatst. Net als in ieder ander vliegtuig lopen de stewardessen in nette pakjes rond en delen bier en pinda's uit. Minuten later zweven we opnieuw over de Grote Muur om daarna de Gobiwoestijn te kruisen. Ergens in de stoffige vlakte onder me bevinden zich de landsgrenzen tussen het Chinese Binnen-Mongolië en Mongolië.

Zelfs na acht eeuwen spreekt de geschiedenis van het Mongoolse ruitervolk nog altijd tot de verbeelding. In 1206 kwam er een einde aan eeuwen van bloedige clanoorlogen. Als leider van de grootste stam kreeg de jonge Temujin de titel Genghis Khan, universeel leider. Temujin nam zijn titel nogal letterlijk. Hij verenigde het Mongoolse volk en bouwde een ijzersterk leger op. Zijn benoeming vormde het startschot voor de omvangrijke veroveringsdrijf die in 1215 zou leiden tot de inname van Peking. In 1240 volgde Kiev en in 1258 Bagdad. Temujins portret siert nog altijd de geldbiljetten en de etiketten van flessen wodka. In 1227 stierf hij onder mysterieuze omstandigheden. Er wordt beweerd dat hij aan zijn losse levenswandel een dodelijke geslachtsziekte had

overgehouden. Anderen houden vol dat hij dodelijk verongelukte toen hij dronken van zijn paard viel. Rond het lijk van Genghis Khan werden veertig maagden, veertig paarden plus een enorme buit begraven waarmee hij zijn verblijf in het hiernamaals kon veraangename. Tot op de dag van vandaag is de exacte locatie van zijn laatste rustplaats een raadsel. De legende beweert dat iedereen die de begrafenisstoet voorbij zag komen, door soldaten werd geëxecuteerd. Daarmee zouden hun monden voor eens en altijd zwijgen en zou de begraafplaats geheim blijven. Ook die soldaten zelf werden door achtergebleven collega's op de kazerne gedood.

Om de nabestaanden van Genghis Khan de gelegenheid te bieden het graf te bezoeken, werd er voor de ogen van het moederdier een levend babykameeltje naast de grote Khan begraven. Alleen door de ontroostbare moederkameel te volgen kon de familie het graf terugvinden, aldus de overleveringen.

Om de zielenrust van Genghis Khan en de daaruit voortvloeiende beschermende krachten voor heel Mongolië niet te verstoren, pleit menig Mongoliër ervoor archeologische expedities uit het land te weren. Zeer recent nog heeft een Japans-Mongoolse expeditie 150 kilometer boven Ulaanbaatar een paleis van Genghis Khan blootgelegd. De archeologen zijn ervan overtuigd dat het nu niet lang meer kan duren voor ze het graf zullen vinden. Zij menen zeker te weten dat de nabestaanden en de moederkameel de pelgrims-tocht tussen het paleis en het graf in een dag konden afleggen.

Na de dood van Genghis Khan werd het Mongoolse rijk onder zijn vier zonen verdeeld. Zij namen ieder een deel van de nieuwe veroveringen voor hun rekening.

De ijzersterke Mongoliërs waren ondertussen de steppen van Turkestan en Siberië overgestoken, hadden Rusland veroverd, waren tot diep in Perzië doorgedrongen en stonden aan de poorten van Wenen. Ook Polen, Hongarije en Moldavië bleken niet tegen het oppermachtige ruitervolk bestand. Europa was zo goed als zeker veroverd als de troepen zich niet opnieuw hadden terugtrokken om Ogatai, een van de vier zonen, te begraven.

Als in 1294 Kublai Khan sterft, de kleinzoon van Genghis Khan, zet de teloorgang van het Mongoolse rijk in. Door een onderlinge machtsstrijd verliezen de Mongoliërs greep op het immense rijk en moeten ze stukje bij beetje afstaan aan hun vijanden. Het zuidelijke deel van Mongolië wordt Chinees grondgebied (tot op de dag van vandaag heet het Binnen-Mongolië). Chinese boeren rukken massaal op naar de beste Mongoolse steppelands en verdrijven de oorspronkelijke bewoners naar de dorre woestijngronden van de Gobiwoestijn. Ontevreden met de Chinese kolonisatie groeit Mongolië politiek gezien steeds meer in de richting van tsaristisch Rusland, dat belang heeft bij Mongolië als bufferzone tegen de Chinezen.

In 1911 vindt de eerste Mongoolse revolutie plaats. Met behulp van Wit-Russische troepen komen de Mongoliërs in opstand tegen de Chinese kolonisators. De drie landen ondertekenen uiteindelijk een verdrag, waarbij Mongolië weliswaar haar autonomie terugkrijgt maar financieel nog niet veerkrachtig genoeg is om geheel onafhankelijk te kunnen zijn.

Op 11 juli 1921 ondertekenen Lenin en Sukhbaatar, de leider van de Mongoolse revolutie, een verdrag waarvan handelsgroei en wederzijdse vriendschappelijke relaties de kernpunten zijn. De Mongoliërs, door eeuwenlange Chinese

onderdrukking niet al te ervaren in het regeren van een land, vragen hulp aan de Russische communisten. Moskou werkt gretig mee, hoe groter hun invloed hoe liever. Het communistische regime maakt korte metten met Mongoolse waarden en normen. Onder leiding van Choibalsag, de Mongoolse versie van Stalin, worden tussen 1930 en 1940 vrijwel alle boeddhistische kloosters vernietigd. Duizenden monniken vinden daarbij de dood. Rechtse vijanden en intellectuelen worden vermoord of naar Siberië verbannen.

Mongolië mag zichzelf dan wel de tweede communistische staat ter wereld noemen, haar sociale geografie maakt de kans van slagen gering. Het relatief kleine aantal inwoners leeft verspreid over een enorm landoppervlak. Negentig procent van de bevolking is analfabeet. Om meer invloed op de bevolking te kunnen uitoefenen worden herdersfamilies in een collectief gedwongen. Daar leven ze met elkaar op grote staatsboerderijen, zogeheten *negdels*. Deze samenlevingsvorm brengt het voortbestaan van eeuwenoude nomadengebruiken ernstig in gevaar. Mongoliërs, die al eeuwenlang alleen van melk en vleesproducten leven, moeten ineens landbouw gaan bedrijven. Zij worden verondersteld heel Mongolië en een deel van Rusland van graan en tarwe te voorzien.

In de Tweede Wereldoorlog vecht het Mongoolse leger met de Russen mee. Als dank stelt Moskou meer geld beschikbaar voor de sociale ontwikkelingen in Mongolië. Ieder kind kan in principe naar school en bij uitzonderlijke resultaten kan het zelfs doorstuderen aan een Russische of Oost-Europese universiteit. Het analfabetisme wordt in korte tijd van 90 procent naar 15 procent teruggebracht en de leefomstandigheden van menig Mongoliër worden er eindelijk beter op. Dertig jaar later, onder invloed van de perestrojka,